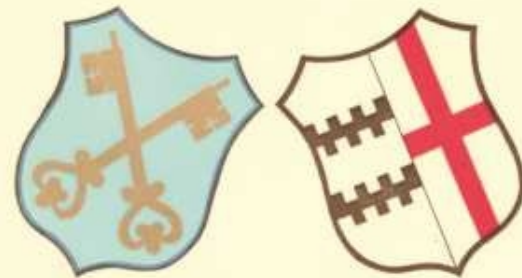

Het Gecombineerd
St. Pieters- en
Bloklands Gasthuis
te Amersfoort

Inleiding

De stichting „Het Gecombineerd St. Pieters- en Bloklands Gasthuis” te Amersfoort, is een van de oudste instellingen van weldadigheid in Amersfoort en is ontstaan uit de samenvoeging van de in de vorige eeuwen afzonderlijk werkende instellingen, het „St. Pieters Gasthuis”, dat reeds in 1390 wordt genoemd en vermoedelijk omstreeks die tijd werd gesticht door enige voorname burgers van Amersfoort en het „Bloklands of Heilige Sacraments Gasthuis” gesticht door Wouter Heer van Bloclant en zijn echtgenote, Johanna Herman Pyccsdochter, bij hun testament van 3 september 1573.

Beide stichtingen werkten met gelijk doel om ouden van dagen te verplegen en werden in 1804 samengevoegd, waarna zij onder een bestuur het oorspronkelijke doel der beide stichtingen zijn blijven voortzetten onder de benaming „De Gecombineerde St. Pieters- en Bloklands Gasthuizen” of zoals tegenwoordig uitsluitend in gebruik is „Het Gecombineerd St. Pieters- en Bloklands Gasthuis”.

In dit boekwerkje vindt U in het kort iets over het ontstaan en de historie van beide afzonderlijke stichtingen vermeld terwijl tenslotte ook nog het een en ander wordt medegedeeld over de jongste geschiedenis van het Gasthuis na de fusie van 1804 tot heden.

Het bestuur heeft tot het uitgeven van dit geschrift besloten, omdat na een lezing over dit onderwerp voor de Oudheidkundige Vereniging „Flehite” is gebleken, dat van meerdere zijde hiervoor belangstelling aanwezig is. Wij spreken gaarne de wens uit, dat door de verschijning van dit boekje de waardering voor „Oud-Amersfoort” nog verder zal toenemen.

Amersfoort, december 1970.

Interieur Mannenzaal

Het St. Pieters Gasthuis

Wanneer het St. Pieters Gasthuis werd gesticht, kan niet met zekerheid worden gezegd. Waarschijnlijk bestond het reeds in 1379. Hierover bestaat echter geen volstrekte zekerheid, omdat er ook gesproken wordt over een Gasthuis van de H. Geestbroeders, dat het „oude Gasthuis” wordt genoemd, staande aan de Langestraat bij de H. Geestkapel (thans Lutherse Kerk) later Armen de Poth genaamd en naar het noorden van de stad verhuisd. In de hieronder vermelde stichtingsbrief van 1391, op St. Victorsdag, wordt namelijk gesproken over het „nieuwe gasthuis”. Het werd evenals de stichting „De Armen de Poth” gesticht onder invloed van de prediking van de Broeders des Gemenen Levens.

Zoals bekend was een belangrijk prediker van die tijd Geert Groote die in 1379 in Amersfoort verblijf hield.

In een transport van onroerend goed in dat jaar wordt gesproken van „behoudens den Goets huise sijne tijns” terwijl in het boek van Van Rootselaar, „Amersfoort van 777—1580” wordt vermeld dat in 1391 op St. Victorsdag, de stichtingsbrief ener „Vicarye in den Nyen Gasthuse, dat daer staat buiten die muren tot Amersforde bij der Spoyen”. De geschiedschrijver Van Bommel beschrijft het ontstaan van het St. Pieters Gasthuis als volgt: Onder de Gasthuizen die men hier vindt, is dat van St. Pieter het grootste en voornaamste, staande op den Singel bij 't Spuy, naast 't Observanten Klooster, al voor den jaare 1390 door eenige voorname borgers gesticht, welke borgers met mededogen aangedaan zijnde over de arme luiden, die daer elendig ende arm lagen, jae grooten honger ende kommer hadden, ende niemand toesigt daar over nam, alsoo in die tijden een groote nood onder

de schamele gemeente was, maar voornamelijk wierdt dit huis opgericht voor zoodanige armen, elendige menschen die bedvast-ziek, kreupel, lam of blind waren en veel hulp en oppassens nodig hadden."

Wie die „voornamen burgers" waren, gelijk Van Bommel hen noemt die het Gasthuis gesticht hebben, vindt men niet vermeld, maar volgens Mr. van der Leeuw, Regent der stichting in 1875, is een van de belangrijkste geweest, Rutger van den Doem, een groot vereerder en volgeling van Geert Grootte. Zeer waarschijnlijk hebben die Rutger

Ingang hoofdgebouw

van den Doem en enige andere personen, naar de gewoonte van die tijd zich verenigd tot een broederschap ten doel hebbende het stichten van een Gasthuis en het verplegen van zieken.

In de eerste tijd was het alleen voor zieken bestemd. In 1404 kwam het Gasthuis onder de bescherming van de stedelijke overheid.

„Op Manendach na Sinte Petersdach ad Vincula" is 4 augustus werd het Gasthuis als stichting erkend en een fundatiebrief afgegeven.

Deze fundatiebrief, met grootzegel van Amersfoort, waarop Sint Joris met de draak staan afgebeeld, bevindt zich nog steeds in ons archief. De inhoud van deze fundatie-oorkonde is als bijlage achter in dit boekje vermeld.

Uit deze fundatiebrief, de stichtingsakte van het Gasthuis, blijkt, dat het Gasthuis destijds bestemd was voor zieken, maar niet voor kinderen, razenden of melaatsen en bestuurd werd door twee gasthuismeesters die op Kerstmisdag gekozen werden door twee, door de oude gasthuismeesters daartoe aangewezen gemeene broeders en de priester van het Gasthuis, deze gasthuismeesters stonden wat hun beheer betrof onder toezicht van de gemeene broeders, terwijl zij tweemaal 's jaars op St. Marie Magdalenadag en kerkemissdag rekening moesten doen.

Men mocht geen proveniers, dat zijn personen die zich in het Gasthuis kochten, opnemen. Van deze bepaling is men later afgeweken. Men nam al minder zieken op en alleen ouden van dagen en herbergde ook proveniers of kostkopers genoemd.

De broederschap veranderde in een collegie van Regenten die elkander kozen, hoewel de gewoonte bleef, dat

de nieuw gekozen regent *f* 4,— entree betaalde, als inkoop in de broederschap.

Het college van Regenten genoot een vrij grote autonomie.

In de eerste tijd schijnt het Stadsbestuur wel toezicht te hebben gehouden, maar na 1490 is hiervan lange tijd geen sprake meer geweest. Wel werd tot 1663 de rekening in de regel afgelegd in tegenwoordigheid van de schout. Maar daarna blijkt daarvan ook niet meer.

Omtrent het aantal gemeene broeders is niet veel bekend. Voor zover is na te gaan uit de eerste naamborden waarop de namen der Regenten zijn vermeld, is dit hoogstens vijfentwintig geweest, en is het later, na 1795 verminderd tot acht. Tot die tijd echter bleef steeds de gewoonte bestaan dat twee der Regenten werden belast met het dagelijks beheer, die daartoe wekelijks en wel des zondagsmiddags met de penningmeester vergaderden. Het gehele college kwam slechts van tijd tot tijd bijeen om de andere zaken te behandelen. Oorspronkelijk was er geen penningmeester, maar was het geldelijk beheer opgedragen aan een der Gasthuismeesters.

Uit de rekeningen blijkt, dat deze een bezoldiging genoot van *f* 24,— per jaar. Eerst in 1587 treedt een afzonderlijke rentmeester op tegen een honorarium van *f* 42,— per jaar. Een latere functionaris genoot *f* 80,— per jaar en een schrijffloon voor de jaarrekening van *f* 5,— per blad. De rekeningen zijn dan ook zeer ruim geschreven!

Het betalen van *f* 4,— om regent te worden vond niemand een bezwaar. Het was dan ook wel de kosten waard lid van de broederschap te zijn. Veel werk had men niet en men kwam op kosten van het gesticht nogal eens aangenaam bijeen. Uit de rekeningen blijkt, dat er een goed

glas wijn werd gedronken en dat men, behalve bij de „Visitatiën der erven”, wanneer ook het nodige verbruikt werd, tweemaal 's jaars een maaltijd hield, één op Victordag (10 oktober) en één op Pasen. Wel werd later besloten, wegens de slechte geldelijke toestand, de grote jaarlijkse maaltijd af te schaffen, maar de rekeningen voor wijn, oesters, kreeft en dergelijke bleven toch grote bedragen aangeven, hetgeen wel niet voor de gastelingen of zieken geweest zal zijn.

Na 1531 werd een nieuw gasthuis gebouwd dat echter in 1536 nog niet was voltooid. Het getal der verpleegden is niet nauwkeurig bekend, doch schommelde in ieder geval vrij sterk. In 1536 zouden er 27 mannen en waarschijnlijk ook 27 vrouwen zijn verpleegd. In 1594 waren er 27 vrouwen, welk getal daarna steeg om in 1655 weer tot 19 te dalen. Volgens Van Bommel werden in 1760 12 oude mannen en 12 oude vrouwen verzorgd. „Ook in die tijd was Amersfoort zoo gezond en frisch van lugt, schrijft van Bommel, dat het dienaangaande voor geene plaats in gansch Nederland behoeft te wijken zulks de Inwoners zeer hooge jaaren koomen te bereiken. Ja zelfs is bij onze tijd ook gebeurt, dat in het Gasthuis, waar in twaalf mannen onderhouden werden, dezelve 12 personen te samen over de elf hondert jaaren uitmaakten. Een van deze 12 Gasthuis-mannen, met naame Rijk van Bennekom, is 102 jaren oud geworden en op den 7 juli 1736 begraven, in wiens plaatze ten zelven dage wederom in 't Gasthuis werd gehaald Willem Jacobsen, oud 80 jaaren, welke bij drie bijzondere vrouwen 33 kinderen hadde verwekt, te weten bij iedere vrouw 11 kinderen.”

Wanneer de gastelingen in het huis werden opgenomen, vervielen hun bezittingen aan de stichting. Deze bepaling

Interieur Regentenkamer

werd nogal eens ontdoken, goederen werden weggegeven of op andere wijze aan de stichting onttrokken.

Het toezicht op de gastelingen schijnt veel te wensen overgelaten te hebben. Voor overtredingen van de huiselijke voorschriften werd soms straf opgelegd. Volgens een resolutie van 18 sept. 1723 werd een gasteling wegens excessen door hem begaan, gestraft met onthouding van kaas en brood en zes weken arrest. Dat de bewoners het soms niet zo erg nauw namen met de eerlijkheid, blijkt uit een resolutie van 3 april 1730, waarin wordt gezegd, „dat het Gasthuis dagelijks beroofd werd van bedden, kussens, dovekolen, enz.”. Derhalve werd besloten, „dat niemand met een stoof of regenkleed zal uitgaan als alleen naar de kerk en dat degene, hetzij man of vrouw, kostkoper of aalmoezenier, die bevonden wordt desen huys te hebben ontdragen 't sy van turf, dovekolen, vuur, brood of iets anders, dadelijk uit dit huys zal worden uitgezet, zonder ooit daar weer te mogen worden ingenomen”.

Een der bewoonsters, de kostkoopster, Geertje Spijcker, blijkt het in ditzelfde jaar wel heel erg bont te hebben gemaakt. Voor haar werd bepaald „uyt oorsaecke van dronckenschap en andere excessen door haar begaan den tijd van twee maanden hier in dit huys zal moeten blijven sonder eens te mogen uytgaan ende dat sy gedurende die tijd geen kaas of boter genieten sal en eyndelijck, dat sy oock den voorzegden tijd van twee maanden haar slaapplaats sal moeten houden op den deel totdat sy haarselven sal hebben gereynigt van de luysen, waarmede sy jegenswoordig is beset, alles op poene van de facto uyt desen Gasthuys geset te worden, sonder oyt daar weder in te komen.”

Evenals het toezicht op de gastelingen was ook het beheer omstreeks die tijd zeer slecht, zoals blijkt uit een resolutie van 6 nov. 1733. Er was een onderzoek ingesteld naar de staat van het Gasthuis, dat door verval der hofsteden en landerijen, vermindering van renten en door indulgentie van bedienden in de keuken merkelijk ten achteren was geraakt. Ofschoon het getal gastelingen reeds met tien was verminderd werd besloten, dat men, om beter toezicht te kunnen houden, een provisiekamer zou laten maken, onder directie van de moeders, die dan wekelijks aan de „kockmeyd” het nodig zou uitreiken en daarvan aantekening houden. Bovendien werd bepaald dat iedere morgen te 8 ure in de eetkamer aan de gastelingen boterhammen zonder kaas zullen worden gepresenteerd, die daar moeten gegeten worden, dat er 's middags te 12 ure en 's avonds te half acht te eten zal gegeven worden om aldaar te nuttigen, zoveel als zij lustten, zonder echter iets van tafel mee te nemen. Voorts moet de „kockmeyd” zorgen, dat al wat er overblijft verzameld wordt en de volgende dag weer opgedischt, alternatief, de ene dag aan de mannen en de andere dag aan de vrouwen. Later heeft men echter ook weer kaas gegeven, want 9 juni 1750 wordt besloten aan de oude lieden elke maand een pond witte kaas uit te delen in plaats van de groene kaas, die afgeschafte is. Dat overigens de verpleging in het Gasthuis goed was, blijkt ook daaruit, dat vele gastelingen zeer oud werden. Zo vonden wij dat in 1599 aan twee oude mannekens ieder twaalf stuivers werd gegeven „uyt saecke dat sy nae die hondert liepen”.

Nadat het een en ander over het ontstaan van het St. Pieters Gasthuis en over bestuur en bewoners is vermeld, rijst vanzelf de vraag waaruit de kosten werden bestreden en welk jaarlijks inkomen de stichting ter beschik-

king had. Tot 1535, van welk jaar de eerste rekening in het archief aanwezig is, is daarover niet veel bekend. Wel blijkt uit de stukken, dat in de beginjaren het Gasthuis zeer klein is geweest, want het terrein waarop het gebouw thans staat werd eerst langzamerhand verkregen. Het eerste stuk waarin sprake is van het terrein van het Gasthuis is een transportbrief van het jaar 1396, waarbij het Nye Gasthuis een hofstede verkrijgt bij der Spoeye. Dit document is nog in het archief aanwezig.

In 1398 verkrijgt het Gasthuis een huis met de erfpacht van de „hofstede daar het huis op staat”.

Daarna vindt men telkens akten, waarbij het Gasthuis gedeelten verkrijgt van het huidige terrein, hetzij door aankoop of giften.

Uit de rekening over het jaar 1535 blijkt, dat de bezittingen, behalve het gebouw, bestonden uit verschillende onroerende goederen, hypotheeken en rente van obligatiën. De inkomsten bedroegen ruim *f* 600,— en de uitgaven belopen ongeveer hetzelfde bedrag. Geleidelijk zijn de inkomsten gestegen, hetzij door giften, besparingen en ook door waardevermeerdering. De rekening over 1795 geeft aan aan inkomsten ongeveer *f* 8.500,— en de uitgaven plm. *f* 6.500,—.

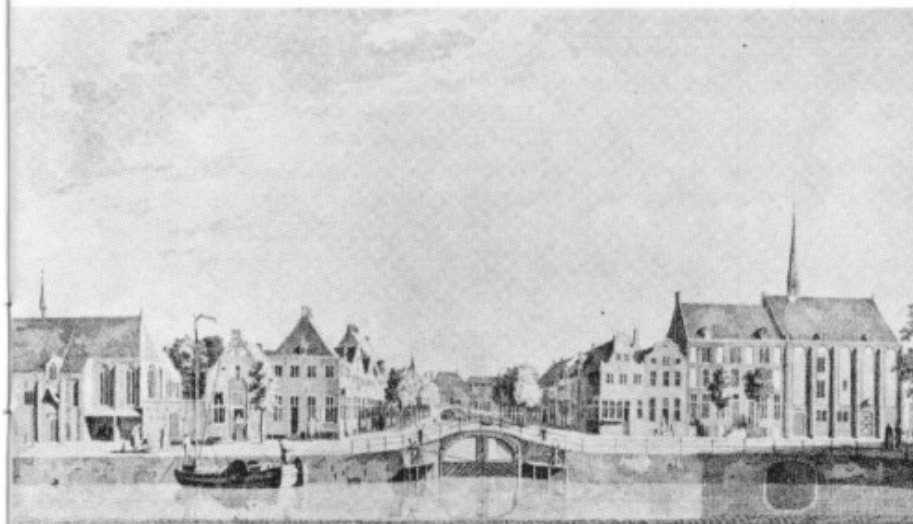
Het gasthuis bezat ook een eigen bierbrouwerij, welke in 1758 werd opgeheven, sedert 1695 was het tevens eigenaar van de herberg „Het Croontje”, later „De Turfton” geheten, op de hoek van de Singel en het Spui gelegen, thans nog in eigendom en in gebruik bij een antiquair. Aan dat huis was het recht verbonden, dat alle turf in Amersfoort daar moest worden aangevoerd, gemeten en verkocht en dat alleen daar en niet in enig ander huis van het daar gelegen Spui, mocht worden getapt, welk privilege eerst in 1832 werd opgeheven. Dit huis werd

verkregen, doordat als kostkoopers werden opgenomen Hans Mulder van Malmue en Geertje Dirx, echtelieden, die daartegenover afstaan hun roerende goederen, een graf in de St. Joriskerk en het huis met annexen genaamd „Het Croontje”.

Omtrent de gelden die het Gasthuis door giften verkreeg is nog wel belangrijk mede te delen, dat bij verschillende giften aan het Gasthuis ook weer verplichtingen werden opgelegd. Interessant is wel om een gift te noemen. In 1563 werd ontvangen een gift van 30 Carolus guldens jaarlijkse rente uit land te Bunschoten, op voorwaarde, dat men jaarlijks aan het Gasthuis te Bunschoten zal geven twee mudden gebakken roggebrood en een vierendeel van een vat boter. In een aantekening op de rug der akte, waarbij die gift wordt aangenomen, wordt gezegd, „nu wordt ten behoeve van de Armen te Bunschoten betaald *f* 30,—”. En thans wordt nog jaarlijks aan de Diaconie der Hervormde Gemeente te Bunschoten *f* 30,— overgemaakt voor rogge- of klompendeyl voor de armen te Bunschoten. Tegenover verplichtingen stonden echter ook weer voorrechten. Zo verkreeg het Gasthuis van de hertog van Gelre in 1517 voor de hofstede „De Twijelaar”, ook geheten de „Busert” en overige erven op de Veluwe, vrijdom van alle tegenwoordige en toekomstige schattingen en diensten, welk privilege eerst in 1727 werd opgeheven. De akte van de hertog van Gelre met zegel op was, is nog in ons archief aanwezig.

Het zelfstandig bestaan van het St. Pieters Gasthuis eindigt in het begin van het jaar 1796 toen de revolutionaire stadsregering het opperbestuur aan zich trok, de regenten ontsloeg en 4 nieuwe aanstelde. Ook werden toen door de Raad 4 regentessen benoemd. Dit bestuur

bleef in functie tot het jaar 1804 toen een fusie plaats vond met het Bloklands of Heilige Sacraments Gasthuis.

Gezicht op het Spuy en St. Pieters Gasthuis 1759

SINT PIETERS GASTHUIS

*Thans zijn wij de wallen rond,
Gaan wij naar den platten grond,
Om één godshuis dáár te aanschouwen.
Grijze mannen! Grijze vrouwen!
Koestert u, blijft lang gezond.
Bij Sint Pieters haard gezeten,
Kunt gij vleesch en groenten eten,
Als de winter vlokken strooit;
Maar, ik smeeek, muft thans niet binnen,
Grijzen! komt verzet uw zinnen:
Gij moet balsemlucht beminnen,
Nu de zomer velden tooit.*

Gedicht van Pieter Pijpers
overgenomen uit het boek Eemlandsch Tempe
gedrukt te Amsterdam, bij
Pieter Johannes Uylenbroek. 1803

Het Bloklands of Heilige Sacraments Gasthuis

Zoals reeds in de inleiding is medegedeeld, werd dit Gasthuis twee eeuwen later gesticht door Wouter van Blokland en echtgenote, krachtens hun testament van 3 sept. 1573. Dit testament is eveneens nog in ons archief aanwezig. Dit gasthuis was gelegen in de Langestraat, wijk B, no. 33, thans no. 87 A, tussen Stoovestraat en Nieuwstraat, waar nu het Chinesche Restaurant gevestigd is. Blijkens verschillende stukken waren zij beide burgers van Amersfoort, ofschoon Wouter van Bloclant zijn meeste bezittingen had in de heerlijkheid Blokland en zijn vrouw in Giesen Niekerk. De familie Bloclant stond reeds lang in nauwe betrekking tot de stad Amersfoort en zij hebben lange tijd in dit huis in de Langestraat gewoond. Bij hun testament werd bepaald dat uit zijn bezittingen jaarlijks f 600,— ten behoeve van dit Gasthuis zou worden gegeven en uit haar nalatenschap jaarlijks f 300,—. Dit gasthuis waarvan het bestuur en beheer werd opgedragen aan zes mannen en zes vrouwen, waarvan elk jaar een man en een vrouw als vader en moeder het dagelijks beheer zullen uitoefenen, stond wat meer dan het St. Pieters Gasthuis onder toezicht van de stedelijke overheid.

De man of vader was in dat jaar tevens rentmeester en moest rekening doen aan de andere bestuursleden ten overstaan van de burgemeester op St. Willebrordusdag. Hoewel oorspronkelijk slechts voor de „alderarmsten” bestemd, ontwikkelde het Bloklands Gasthuis zich steeds meer tot een tehuis voor welgestelde proveniers, gehuwden zowel als ongehuwden, die hun goederen en gelden inbrachten. Deze gastelingen hadden heel wat noten op hun zang.

Toen het bestuur in 1723 besloot om niet meer bier in te kopen, doch eigen bier te laten brouwen in het St. Pieters Gasthuis, weigerden enige gastelingen om dit bier te drinken, waarop de regenten besloten om de weigerachtigen uit het huis te zetten!

In het testament van Wouter van Bloclant was tevens bepaald, dat het aantal inwoners niet hoger mocht zijn dan 13 personen. Aan de bepaling, dat de gastelingen burgers der stad moesten zijn, hield men zich niet, vooral waar het kostkopers gold, die heel wat inbrachten.

Overigens hadden de verpleegden zich niet te beklagen over de wijze waarop in hun onderhoud werd voorzien, daar uit de rekeningen blijkt, dat zij volop gevoed werden. Men vindt inkopen van rogge, weite, gerst, knollen, aardappelen, groente enz., jaarlijks een of twee slachtbeesten, een of twee varkens, stokvisch, aal enz. De gezondheidstoestand der verpleegden was dan ook over het geheel zeer gunstig, men vindt weinig uitgaven voor geneesheren of apothekers en er zijn voorbeelden te over, dat verpleegden ver in de 90 jaar oud werden. Op 3 januari 1673 overleed de gasteling Christian omstreeks 100 jaar oud en op 12 september 1675 overleed een zekere van Munster, 99 jaar, en zo zouden er meer voorbeelden te noemen zijn. Een bewijs dat ook in die tijd hoge leeftijden werden bereikt.

Het Bloklands Gasthuis is in gebruik gebleven tot 1804 toen een fusie met het St. Pieters Gasthuis plaats vond en de gastelingen daarheen werden overgebracht. Daarna werd het gebouw eerst aan de stad verhuurd en vervolgens in 1821, aan de stad verkocht.

De Hoge Weg bij 't Lazarushuis in 1759

Melaten- of Lazarushuis

Tot het St. Pieters Gasthuis heeft ook behoord, als onderdeel daarvan, het Melaten- of Lazarushuis, gelegen buiten de Kamppoort, aan de Hooge Weg naar Hoevelaken, bestemd voor de verpleging van melaatsen. Dit huis is enkele jaren na het St. Pieters Gasthuis gesticht en stond

sedert 1559 onder het toezicht van de Gasthuisbroeders. Een afbeelding van het Lazarushuis komt voor in het boek van Van Bommel op blz. 788.

De bestuurders van het huis, meestal genaamd, huismeesters van de Armen Lazarus, treden aanvankelijk geheel zelfstandig op. De bezittingen werden gescheiden gehouden, totdat in 1641 een fusie van beide instellingen plaats vond. Zelfs nam het Gasthuis soms tegen schuldbekentenis, geld op van het Lazarushuis en was het verplicht daar aan jaarlijks, met Kerstmis, twee schepel erwten te leveren, hetgeen het deed tot 1640, zoals uit de rekeningen van het Gasthuis blijkt. In 1641 werd het Gasthuis door het stadsbestuur gemachtigd, het Melatenhuis „onder het Gasthuis specterende” te doen ontruimen door de daarin wonende melaten over te brengen naar een gebouw achter het Gasthuis op Davidshof gelegen, hen onder hun toezicht uit de inkomsten van de melaten te onderhouden en het Melatenhuis te verhuren.

Het Melatenhuis had toen nog slechts twee bewoners. Het gebouw werd ingericht tot boerderij en tabaksplantage. In 1667 werd er een tabaksschuur bijgebouwd en na de fusie van het St. Pieters Gasthuis met het Bloklands Gasthuis, krachtens resolutie van 25 juli 1804, verkocht. Het Melatenhuis had twee soorten verpleegden, in de eerste plaats burgers van de stad, die er een permanent verblijf hadden en in de tweede plaats vreemde zieken, die er niet langer dan een of twee nachten mochten verblijven en niet eerder dan na drie weken terugkomen. De stichting De Armen de Poth leverde jaarlijks twee slaaplakens aan het Melatenhuis en na 1642 aan het St. Pieters Gasthuis, in ruil voor het gebruik van de Burgerkamer, een ruimte bestemd voor het herbergen van personen, die 's avonds te laat aan de poort kwamen om

nog binnen de stad te worden toegelaten. De melaatsen moesten ook voor hun eigen voeding zorgen door middel van ommezingen door de stad.

Omtrent de inrichting van en het beheer over het Lazarushuis kan slechts weinig worden meegedeeld. Wat de indeling van het gebouw betreft, kan slechts worden vermeld, dat er een ziekenkamer was met zeven bedden, voorts twee bedden in de keuken, waarschijnlijk bestemd voor de vader en de moeder en dan nog twee bedden in de Burgerkamer. Slechts wanneer de verpleegden door ziekte niet in staat waren een ommezing door de stad te houden, voorzagen de Melatenmeesters in hun onderhoud. Zij kregen daarbij ook nog het een en ander van het Gasthuis, want in de rekeningen vindt men uitgaven van de „recreatiën” die hun worden verstrekt. Jaarlijks werd een stuk rundvee aangekocht ten behoeve van de Melaten „om het gehele jaar” hun pottage van te maken. Verder ontvingen zij op Amersfoortse Kermis en op Paas-Maandag telkens een half vat bier, op Kerstmis 18 pond rundvlees voor hutspot en op Pasen een wielbrood (krakeling) van vijf stuivers en een halve kluit boter. Ook vindt men meerdere keren vermeld, dat de melaten naar Haarlem werden gezonden om „geschouwd” te worden.

Zijvleugel Westsingel

Het Gecombineerd St. Pieters- en Bloklands Gasthuis.

Bij besluit van het Stadsbestuur van 6 februari 1804, werd voor de gecombineerde gasthuizen een nieuw bestuur benoemd van acht regenten en acht regentessen, waarbij werd bepaald dat de regenten en de regentessen voortaan twee bijzondere en afzonderlijke colleges zouden vormen. Bij vacatures zou benoeming geschieden door de Raad der Stad, uit een daartoe in te dienen nominatie van twee personen voor elke vacature. Na de

Restauratie van 1813 echter werd het koöptatiestelsel toegepast. Aanvankelijk kwamen de Regenten met de penningmeester elke zondagmorgen om 11.30 uur bijeen. In 1878 werden de zondagvergaderingen afgeschaft en kwam men voortaan elke maand bijeen op de derde dinsdagavond. Het aantal regenten en regentessen werd teruggebracht tot elk zes. Dit laatste is nog steeds het geval. De samenkomsten van beide colleges werden steeds minder kostbaar. In het begin vindt men nog uitgaven voor oesters enz., maar later bepaalt men zich alleen nog tot een matig glas wijn. Ook dit laatste gebruik is afgeschaft en tegenwoordig vergadert men alleen nog onder het genot van een kopje thee of koffie. Er zijn echter nog overblijfselen van de vroegere weelde, als zilveren vorken en lepels, Wedgwood serviesgoed en enkele mooie bokalen.

Overvloedige maaltijden van regentessen en regenten vinden ook niet meer plaats. In 1964 is voor het eerst weer een feestelijke maaltijd voor bestuur en inwoners gehouden ter gelegenheid van het 560-jarig bestaan van het St. Pieters Gasthuis, waarbij het Wedgwood eetservies weer werd gebruikt.

In 1894 bedraagt het aantal gastelingen 62 personen, namelijk 32 mannen en 30 vrouwen. In het begin was bepaald, dat men om voor opname in aanmerking te komen 60 jaar oud moest zijn, in 1817 werd dit gebracht op 65 jaar, welke leeftijd nu nog bepalend is om voor opname in aanmerking te komen. In 1806 werd besloten, dat geen kostkopers meer opgenomen zullen worden.

Tenslotte nog een aantal belangrijke feiten uit de jongste geschiedenis van het Gasthuis na 1900. In het begin van de twintigste eeuw was nog steeds het oude stichtings-

gebouw in gebruik. Dit gebouw stond geheel langs de Westsingel en vormde een geheel met het daar nog staande Gasthuiskerkje en de daarachter gelegen oude mannenzaal. Dit gebouw droeg het jaartal 1625 en zal dus bijna drie eeuwen dienst hebben gedaan. In september 1908 werd een geheel nieuw en voor die tijd modern ingericht gebouw in gebruik genomen. Dit was een belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de Stichting. De behoefte aan een nieuw gebouw was blijkbaar ook reeds gevoeld in het college van regentessen. Dit had tot gevolg dat een dezer regentessen, n.l. Mevrouw Johanna Margaretha Fenema, weduwe van Otto Scheltus van Leusden, in overleg met haar echtgenoot, die ook regent geweest is, maar reeds was overleden, in haar testament had bepaald, dat aan de stichting werd vermaakt een legaat van twee honderd duizend gulden, vrij van rechten, met de opdracht daaruit een nieuw gebouw te bekostigen. Verder de meubelen en roerende goederen voor stoffering van de Regentessekamer in het nieuwe gebouw. Mevrouw Scheltus overleed op 13 juli 1906 na bijna 45 jaar regentes te zijn geweest. Met grote dankbaarheid werden deze legaten door het bestuur aangevaard, waarna spoedig met de plannen voor een nieuw gebouw werd begonnen. De bouwkosten bedroegen, inclusief de inventaris rond f 164.000,—, zodat van het legaat nog f 36.000,— overbleef, die bij het Vermogen van de stichting werden gevoegd.

Aanvankelijk was het de bedoeling, overeenkomstig de wensen van de erflaatster, het nieuwe gebouw te plaatsen met het front en de hoofdingang aan de Westsingel, in de tuin achter het oude gebouw, terwijl dan later het oude gebouw met Gasthuiskerk en de daarachter staande mannenzaal zouden worden afgebroken.

Dit plan kon gelukkig niet worden uitgevoerd, aangezien van Rijksweg in overleg met het gemeentebestuur van Amersfoort, bezwaren werden gemaakt tegen het afbreken van de Gasthuiskerk en het oude mannendeel. De Rijksmonumentencommissie stuurde de Rijksbouwmeester Dr. P. J. H. Cuypers naar Amersfoort, die in een vergadering van regenten uiteenzette, dat deze gebouwen van belangrijke historische waarde waren en dat de oude mannenzaal een unicum van bouwkunst en stijl uit de oude tijd was en dat deze historische monumenten in stand gehouden moesten worden. Van Rijksweg werd voor restauratie van deze gebouwen subsidie toegezegd. Deze toezegging werd echter niet vlot gehonoreerd. Na herhaald aandringen en tenslotte een bezoek van regenten bij de betrokken Minister, kwam eindelijk in 1912 de restauratie tot stand, nadat de toegezegde subsidie behoorlijk was verminderd! Vermeld moet nog worden, dat een der toenmalige regenten, de heer A. M. Tromp van Holst, die zelf veel belang stelde in het behoud van oude bouwwerken, de tekorten van de restauratie voor zijn privérekening heeft genomen.

In de naoorlogse jaren moest het Gasthuis opnieuw moderniseren, daar het gebouw niet meer aan de eisen voldeed. Door het in werking treden van eerst de Noodwet Ouderdomsvoorziening en later de Algemene Ouderdomswet was van kosteloze verzorging geen sprake meer. In etappes werd het inwendige van het gebouw geheel vernieuwd. De eerste verbouwing vond plaats in 1952, voor het voorste gedeelte van de vleugel aan de plantsoenzijde, de laatste in 1963 waarbij de linker-vleugel met nog een verdieping werd uitgebreid. Het zalensysteem werd afgeschaft en er ontstonden ruime

één- en tweepersoonskamers, de laatste voor echtparen, waarin thans in totaal 130 bewoners kunnen worden gehuisvest. De totale verbouwingskosten bedroegen rond f 1.250.000,— wa arvan rond f 250.000,— aan subsidie van Rijk, Provincie en Gemeente werden terugontvangen. De nettokosten voor rekening van de Stichting werden geheel uit eigen middelen gefinancierd. Thans is van een armengesticht met gastelingen geen sprake meer. In feite is het St. Pieters en Bloklands Gasthuis een modern pension-rusthuis geworden met betalende gasten, die van een rustige, onbezorgde levensavond kunnen genieten en niet het risico lopen, evenals Geertje Spijcker in 1730, gestraft te zullen worden met inhouding van brood en kaas en twee maanden in het Gasthuis te moeten blijven zonder eens uit te mogen gaan!

Sedert 1960 bezit de Stichting ook een eigen vlag. Op initiatief van de toenmalige regent, Mr. J. C. Graaf van Randwijck, die van 1942 tot 1962 een werkzaam aandeel heeft gehad in het bestuur der stichting, werd door het Centraal Bureau voor Genealogie te 's-Gravenhage een ontwerp gemaakt. Deze vlag bestaat voor de helft uit een blauw veld, waarop twee gekruiste gouden sleutels, het embleem van St. Pieter, Petrus met de sleutels, terwijl de andere helft bestaat uit een zilveren veld, waarop een rood kruis, wapen van Amersfoort, gaande over twee zwarte beurtelings gekanteelde dwarsbalken, wapen van het geslacht Blokland. Deze fraaie vlag werd voortaan bij feestelijke interne gebeurtenissen in het Gasthuis, uitgehangen. De eerste vlaghijsing vond plaats op 18 maart 1960 door Mr. van Randwijck. Op 4 juli 1960 werd de vlag opnieuw gehesen, omdat een der inwonsters, Mej. van Krevelen, precies een kwart eeuw geleden in het Gasthuis werd opgenomen. De stichtingsvlag wordt ver-

der uitgehangen op de jaardag van de stichting, 4 augustus, en wanneer inwoners de 90-, 95- of 100-jarige leeftijd bereiken of echtparen 50, 55 of 60 jaar zijn getrouwd. Op 4 juli 1965 vierde de oudste bewoner en tevens oudste stadgenoot, de heer J. de Wilde, zijn 100ste verjaardag, terwijl de vlag opnieuw is uitgehangen op 18 februari 1967 toen de heer M. de Wit, die reeds 28 jaar in ons tehuis vertoeft, de 100ste jaardag had bereikt. Niet onvermeld mag blijven, dat intussen de heer de Wit reeds de 102 jaren is gepasseerd en voor zijn leeftijd nog een tamelijk goede gezondheid geniet.

Abraham van Bommel heeft het gelijk wel aan zijn zijde gekregen. In zijn beschrijving van de geschiedenis van de stad Amersfoort zegt hij ergens, onze goede stad Amersfoort is een gezond oord!

Moge het St. Pieters en Bloklands Gasthuis nog lang zijn nuttige taak in onze stad kunnen verrichten en te zijner tijd ook zijn 1000-jarig bestaan nog vieren.

BIJLAGE 1

Fundatiebrief van St. Pieters-Gasthuys
1404

Wy borghermeisters, scpene ende ghemene raet der stat van Amersfoorde doen kont allen luden, dat wy totter eren Gods bi rade des ouden raets van onser stat ende om bede wille der broeders van den Gasthuse bider Spoye overdraghen syn, dat men alsoedanighe punten ende ordinancien tot ewigen daghen houden sal als hernaec bescreven staen.

In den eersten begehre wy dat die broeders die nu syn of naemaals wesen sullen hem willen bewynden om Godswille des Gasthuys der zieken ende des Goets, dat denselven Gasthuse toebehoert ende des make wy hem machtich ende nemen dat Gasthuys ende goede die daertoe behooren of naemels toebehooren sullen onder onser Stat bescermenisse ende willen die verantwoerden nae onsen vermoghen, ghelike onser borger goet.

Ende soe wanneer den Gasthuse yet opvalt, daer men

onser Stat hulpe of raet toe begheert daer sal hem onse raet vordelic in wesen.

Voert soe en sal gheen van den Broeders des Gasthuys goed lenen noch borgen noch onderslaen cleyn noch groet in geenre wijs, ende wat arbeit ofte cost dien si doen om des Gasthuys wille bynnen onser stat of bynnen eenre myle daeromtriint, daer en sullen si den Gasthuse ghenen cost of reken ende laten hoer loen wesen God onsen Hé. Voert soe sullen daer altoes twē Gasthuysmeijsters wesen die die principaal sorghe draghen van den zieken ende goede ende saken die den Gasthuse aengaen ende hierof sullen si twee werven des jaers reke-

ninghe ende bewisinghe doen van reijnten ende goede die den Gasthuse toebehoeren op Sente Mariën Magdalenen dach ende op den kerkemisse dach ende waert zake dat haerer enich storve eer siin tiit der beveelnisse omquame, soe sal die ander Gasthuysmeijster dat besorghen, dat een ander werde weder ghecoren bynnen viertien daghen opdat daer gheen versumenisse en gheschie in des Gasthuys goede waert dat die ander oec kortelic daernaer storve.

Voert op den kercmisse dach als als men die Gasthuysmeijsters kiezen sal soe sullen die oude Gasthuysmeijsters twee kiezen ut den ghemenen broeders ende die twee sullen mitten priester van den Gasthuse weder kiezen twee nije Gasthuysmeijsters, die hem bij haere consciencien duncket nutste wesen voer dat Gasthuys ende men en sal nyement langher kiezen in enen ganghe dan twee jaer, tensi by goetduncken der ghemeene broeders.

Voert soe en sullen dese twee Gasthuysmeijsters gheen reynte of erve coepen of vercoepen tot des Gasthuys behoef noch ghene boden huren om ghelt noch verloff gheven buten groten noetsaken noch ghene sonderlinghe dinghe doen daer den Gasthuse enighe grote macht an legghet ten si bi rade der ghemenen broeders. Voert soe en sal hem nijement onderwiinden enighe zieken in dat Gasthuys te brenghen buten wille ende consent der Gasthuysmeijsters ende mach ment hebben soe sal men die zieken eerst laten biechten eer men si ontfanghe. Voert soe en sal men daer ghene kiindere in ontfanghen, die men vor vuer ende water wachten moet noch razende lude noch melaetsche lude noch men en sal daer nyement provende in laten coepen mer men sal daer innemen arme zieke lude, die bedde vast ligghen die niet bidden en moeghen haer broet bi der straten noch wynnen, ende

laten si enich goet after bynnen den gericht van Amersfoerde dat sal men den Gasthuysen laten volghen ist zake dat si daerin sterven. Voert wanneer die twee Gasthuysmeijsters sprake of raet te doen hebben mitten ghemenen broeders of dat daer enighe zieke of Gasthuysbroeder storve soe sal ment hem te weten doen mit enen boede ende wijje daer niet en quame die verboerde een Claertgen totter zieken behoef ten waer soe groote zake dat den Gasthuysmeijsters redelic dochte wesen dat mens hem verdroeghe. Ende wanneer si vergaderen ten rade wat dan die meeste deel overdraghet, dat sullen die andere ende diegheene die daer niet en siin claerlicken volghen. Ende want wy borghermeijsters, scepene en de ghemeene raet voerghenoemt kenden dat dat leste oerdel ons heren Jhesu Christi mitten werken der ontfermherticheit sal gesloten werden opdat wy dan ende onse stat deelachtich werden moeghen der goeder werken die in den Gasthuse werden gedaen. Soe gheve wy mede den Gasthuysmeijsters alsoedanigh vordel als die kercmeijsters hebben van onser groeter kerken. Ende omdat wy willen dat alle dese punten die in desen brieve begrepen siin vast ende stede ende onverbrekelic sullen werden gehouden, soe hebben wij onser stat zeghel beneden an desen brief ghehanghen, tot eenre oerconde ghegeven in 't jaar ons heren dusent vier hondert ende vier des manendachs nae sinte Petersdagh ad vincula.

(Onder hangt met beschadigde rand, zodat het handschrift bijna vervallen is, het grote stadszegel met St. Joris en de Draak.)

De Gasthuiskapel